
COVID-19 AND EDUCATION: PROBLEMS OF ONLINE TEACHING

Anđelka Tripković

University of Priština, Faculty of Economics, Kosovska Mitrovica, Serbia andjelka.tripkovic@pr.ac.rs

Ivana Vučinić

University of Priština, Faculty of Economics, Kosovska Mitrovica, Serbia ivana.vucinic@pr.ac.rs

Ljiljana Arsić

University of Priština, Faculty of Economics, Kosovska Mitrovica, Serbia, ljiljana.arsic@pr.ac.rs

Abstract: In the past two decades, we have witnessed numerous changes that are a consequence of the expansive development of technology. Namely, information and communication technologies are present in all spheres of modern human life, starting with the way in which one communicates, works and thinks. The inevitable growth and development of digitalization has led to great innovations in education at all levels. It is indisputable that today the importance of pedagogical technology is increasingly emphasized, which is a challenge for students, but also for teachers and professors. The pandemic caused by the *COVID-19* virus has led to crucial changes in teaching at all levels. With the declaration of the state of emergency in March 2020, the educational process was facing great challenges both in the world and in the Republic of Serbia. These challenges are primarily related to changes in the teaching process, and that through the introduction and mastering of information and communication literacy of teaching staff and students as one of the preconditions for the development of online teaching. The path of organizing modern teaching in the Republic of Serbia required flexibility and speed, but despite all obstacles, only two months after the beginning of the pandemic, the curriculum is being digitized. The pandemic caused by the *COVID-19* virus has imposed the need to improve a number of methods that will enable the successful implementation of "distance learning". Online teaching is the basis for the development of digital literacy, which has become a feature of the teaching process in the past two years. In this regard, students need teacher moderators who will enable them to use digital tools and information in order to perform their tasks in a timely manner in an online environment. All of the above has led to all participants in the educational process being at the turning point in the transformation of the traditional form of teaching into extracurricular activities that are realized through virtual platforms.

The aim of this paper is to determine the satisfaction, as well as dissatisfaction with online teaching of students and professors of the University of Priština, Faculty of Economics, Kosovska Mitrovica. Online teaching brings through the difficulties in which the professors and students of the mentioned Faculty carry the largest part of the burden. However, by applying an interactive form of communication between professors and students, which is reflected in the use of the Internet and digital platforms, a more comprehensive, active and productive education can be achieved, which is the primary task of any educational process.

Keywords: online teaching, *COVID-19*, information and communication technologies, digital literacy, Faculty of Economics.

COVID-19 И ОБРАЗОВАЊЕ: ПРОБЛЕМИ ONLINE НАСТАВЕ

Анђелка Трипковић

Универзитет у Приштини, Економски факултет, Косовска Митровица, Србија

andjelka.tripkovic@pr.ac.rs

Ивана Вучинић

Универзитет у Приштини, Економски факултет, Косовска Митровица, Србија ivana.vucinic@pr.ac.rs

Љиљана Арсић

Универзитет у Приштини, Економски факултет, Косовска Митровица, Србија ljiljana.arsic@pr.ac.rs

Апстракт: У протекле две деценије сведоци смо бројних промена које су последица експанзивног развоја технологије. Наиме, информационо-комуникационе технологије присутне су у свим сферама живота савременог човека, почевши од начина на који се комуницира, ради и размишља. Неминовни раст и развој дигитализације довео је и до великих иновација у образовању на свим нивоима. Неоспорно је да се данас свевише истиче значај педагошке технологије која представља изазов и за ученике, и за студенте, али и за наставнике и професоре. Пандемија изазвана вирусом *COVID-19* довела је до круцијалних промена у настави на свим нивоима. Проглашавањем ванредне ситуације марта 2020. године образовни процес је

какоу свету, тако и у Републици Србији био пред великим изазовима. Ови изазови се превасходно односе на промене у наставном процесу, а то кроз увођење и савладавање информационо-комуникационе писмености наставног особља и ученика/студената као једном од предуслова развоја *online* наставе. Пут организовања модерне наставе у Републици Србији захтевао је флексибилност и брзину, али упркос свим препрекама само два месеца од почетка пандемије наставни програм бива дигитализован. Пандемија изазвана вирусом *COVID-19* наметнула је потребу за унапређењем бројних метода које ће омогућити успешну реализацију наставе „на даљину“. *Online* настава представља основу за развој дигиталне писмености која је постала обележје наставног процеса у протекле две године. С тим у вези, студентима су неопходни наставници модератори који ће им омогућити коришћење дигиталних алата и информација како би благовремено извршавали своје задатке у *online* окружењу. Све наведено довело је до тога да се сви учесници образовног процеса нађу на прекретници трансформације традиционалног облика наставе у ванучионичке активности које се реализују посредством виртуелних платформи.

Циљ овог рада јесте утврђивање задовољства, као и незадовољства *online* наставом студената и професора Економског факултета Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. *Online* настава доноси низ тешкоћа у којима професори и студенти поменутог Факултета носе највећи део терета. Међутим, применом интерактивног облика комуникације између професора и студената, који се огледа у употреби Интернета и дигиталних платформи може се остварити целовитије, активније и продуктивније образовање, што је и примарни задатак сваког образовног процеса.

Кључне речи: *online* настава, *COVID-19*, информационо-комуникационе технологије, дигитална писменост, Економски факултет.

1. УВОД

*„Или ћеш корачати напред у развој или назад у сигурност.“
Abraham Maslov*

Улагање у образовање у савременом добу представља једну од најпрофитабилнијих инвестиција, имајући у виду да будућност једне земље зависи од образовања и културе њених становника. Информатичка револуција изазвала је корените промене у науци и довела је до трансформације традиционалног (класичног) облика у савремени облик наставе, што представља прекретницу образовног система. образовање у ужем смислу представља процес усвајања знања, развоја вештина, навика и способности, усвајања и поштовања система вредности и етичких правила понашања, док се оно у ширем смислу дефинише као друштвени процес, односно стицање образованости, где појединац поседује систем општих и стручних знања, информација, умећа, спретности и вештина на релативно високом нивоу, ради стварања целовитог погледана свет (Милићевић, 2021).

У XXI веку, веку интензивних промена и све значајније улоге информационе технологије и окружења, осећа се снажна потреба, не само за новим квалитетом знања, већ и за променом његове структуре, садржаја и метода. Експлозија и експанзија научних знања на пољу технике и технологије су све снажније и последично доводе до ишчезавања традиционалне наставе. Класична настава као модел у којем наставник фронтално презентује унапред припремљену наставну тему уз минимално коришћење различитих метода, представља превазиђен и нефункционалан модел који не одговара захтевима новог социјалног окружења (Парлић-Божовић, & Ценић, 2021). С друге стране, савремена методика и актуелна настава налазе се пред изазовима који су настали појавом Е-ученика¹ који одрастају у доба вештачке интелигенције, чиме се ствара

¹ Појам Е-ученик у овом раду користиће се као синоним за ученике чији се образовни процес састоји у доминантном коришћењу дигиталне (информатичке) технологије, модерни систем и нов амбијент за учење. Употреба нових информационо-комуникационих технологија (ИКТ), дигиталних платформи и Интернета уз промену положаја и улоге наставника, отвара врата образовном простору кроз активно учење, креативност, самоиницијативност и нов начин комуникације између наставника и ученика, професора и студената, који се не може свести само на прикупљање и обраду нових чињеница.

Модернизована, интерактивна, мултидимензионална *online* настава посебно добија на значају у условима актуелне пандемије изазване вирусом *COVID-19* и показала се као неопходан и, у условима затворености земље и ванредног стања, једини могући модел организовања наставног процеса. Јовановић сматра да је за „нов приступ образовању и настави у измењеним условима, посебно, неопходна отвореност образовног окружења. Ако је ученик у позицији да сам конструише изворе сазнања, методе учења, он ће успешно развијати све креативне предиспозиције ученика у конкретној предметној области“ (Јовановић, 2021, стр. 297). С тим у вези, све промене проузроковане пандемијом вируса *COVID-19* приморале су наставнике да

користећи дигиталну технологију мотивишу ученике да самостално организују и руководе процесом усвајања знања, чиме „учење на даљину“ губи епитет „неразумљивог штива“ који му се често приписује. Иако, у Републици Србији *online* настава већ двадесет месеци представља доминантан модел организовања наставног процеса, пут његове дигитализације није реализован без препрека и проблема, на шта указују и бројни примери у пракси.

2. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Пандемија изазвана вирусом *COVID-19* условила је неопходност увођења *online* наставе и на Економском факултету Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. Истраживање је спроведено у новембру 2021. године на Економском факултету коришћењем унапред дефинисаног упитника. Упитник је обухватао 12 питања подељених у две групе. Прва група јесу општа питања, као што су пол испитаника, статус испитаника (студент или професор) и година студија, док се други део упитника односио на ставове испитаника о задовољству спровођења *online* наставе, задовољству квалитетом реализоване *online* наставе, о препрекама у извођењу *online* наставе, као и о ставовима испитаника да ли је овај модерни облик наставе довољно компатибилан да замени вековну традиционалну наставу. За задовољство испитаника коришћена је Ликертова скала. Подаци су анализирани путем статистичког пакета *IBM SPSS Statistic-version 26*, у коме је рађен тест нормалности, дескриптивна статистика и Пирсонов коефицијент корелације како би се разумела дистрибуција испитаника.

Предмет истраживања овог рада јесу ставови, искуство и перцепција професора и студената Економског факултета о начинима, методама и квалитету *online* наставе на овом Факултету. Главни циљ истраживања јесте анализа о томе како су се професори и студенти прилагодили *online* настави, као и шта би било корисно променити у процесу њене реализације. Такође, циљ истраживања је да се на основу прикупљене истраживачке грађе идентификују препреке које стоје на путу приликом спровођења *online* наставе, што ће омогућити креирање препорука, метода и програма обуке за њихово превазилажење.

3. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Многе студије су известиле о затварању образовних институција због ситуације изазване пандемијом *COVID-19*, што је оставило велике последице на образовање увођењем *online* учења (Бао, 2020). У марту 2020. године проглашавањем ванредне ситуације у Републици Србији изазване су промене у свим привредним и ванпривредним делатностима. Иако се промене у науци и образовању дешавају већ деценију уназад, мерама за спречавање ширења пандемије вируса *COVID-19* настава добија нову димензију. Усвајањем политика за сузбијање вируса владе бројних земаља су подстакле тестирање образовања на даљину као никада до сада (Sun et. al., 2020). *Online* учење, такође представља опипљив облик технолошког развоја који није ограничен на тренутну индустријску револуцију 4.0 (Batubara, 2021). Дигитализована настава која искључује директан контакт између наставника и ученика од њих захтева трансформацију и прилагођавање условима *online* окружења. У Републици Србији *online* учење примењено у основним, средњим и високошколским установама значило је да поменуте институције своје планове који су се односили на употребу технологије у настави, треба да спроведу за неколико дана. Чини се да су универзитети успешније одговорили на новонасталу ситуацију, зато што су свој наставни процес и пре тога заснивали на употреби технологије. Међутим, пандемија вируса *COVID-19* променила је животе ученика, без обзира на фазу образовања у којој се налазе и отргла их од своје друштвене групе скоро преко ноћи (Sir, 2020). Резултати овог истраживања указују да је непланирани и брзи прелазак на учење путем Интернета, без претходне обуке и едукације, оставио траг и на наставно особље, ненаставно особље и студенте Економског факултета Универзитета у Приштини. У истраживању је учествовало 17 професора и 27 студената основних и мастер академских студија (Табела 1). Када је реч о студентима, као једном од објеката истраживања, највећи број анкетираних јесте са мастер академских студија (67%).

Табела 1. Структура узорка према полу, статусу и години студија испитаника

Пол испитаника	Број испитаника	Проценти (%)	Аритметичка средина	Стандардна девијација
Мушки	16	36	1,64	,487
Женски	28	64		
Укупно	44	100		
Статус испитаника	Број испитаника	Проценти (%)	Аритметичка средина	Стандардна девијација
Студент	27	61	1,39	,493
Професор	17	39		
Укупно	44	100		

Извор: Истраживање аутора

Иако је употреба технологије створила нову димензију образовања и изазвала проблеме у имплементацији исте, створила је нове стандарде који указују на реализацију ефикасне наставе, која може изазвати унутрашњу мотивацију, а самим тим и већу пажњу и интересовање код студената. Употреба рачунара и мултимедијалних садржаја омогућава електронско писање, чување, умножавање, репродуковање, линковање и размену различитих садржаја. *Online* настава у Републици Србији организује се посредством *Google* платформи, Интернета и друштвених мрежа, али ефикасна настава није условљена само инфраструктуром, напротив, она представља само први корак ка новој парадигми учења у/и након пандемије. Ова парадигма би могла представљати помак од традиционалних активности усресређених на наставника ка активностима усресређеним на студенте, тимски рад, дискусију, интеракцију, креативност и самоорганизованост (Zhu & Liu, 2020). Када је реч о реализацији наставе на даљину, резултати овог рада показују да образовне платформе користе готово сви испитаници (100%). Чак 75% испитаника у настави користи *Google* платформе, а као основни разлог наводе првенствено њихову ефикасност и ефикасност у наставном процесу. Наиме, према речима испитаника, *Google* платформе омогућавају управљање наставним процесом, као и учење путем сталне повратне информације која има способност да мотивише све студенте. Нешто мање од четвртине испитаника (21%) истиче да у комуникацији и реализацији наставе више пажње посвећује платформама као што су *Google Meet*, *Zoom* и *Microsoft Teams*, док само 4%, од укупног броја испитаника, комуницира путем друштвених мрежа као што су *Facebook* и *Viber*. Према резултатима истраживања, професори, али и највећи део ученика (93%) располаже адекватним и прикладним техничким условима за *online* наставу код куће. Иако је ово охрабрујући податак, не треба изоставити чињеницу да чак 7% студената није имало потребне техничке услове којима би пратили *online* наставу са својим вршњацима. Ово представља озбиљан проблем који отежава учење на даљину, посебно јер није реч о изолованим случајевима. Када је реч о задовољству испитаника постојећим начином одвијања *online* наставе, као и о задовољству квалитетом *online* наставе на Економском факултету, готово су сви професори и студенти једногласни да ова високошколска установа пружа све адекватне услове за *learning distance*, а истовремено и подршку путем усавршавања у овладавању ИКТ (Табела 2).

Табела 2. Задовољство испитаника *online* наставом и квалитетом *online* наставе на Факултету

	Mean	SD	Skewness	SD of skewness	Kurtosis	SD of kurtosis
Да ли сте задовољни постојећим начином одвијања <i>online</i> наставе?	3,93	1,043	-,889	,357	,265	,702
Да ли сте задовољни квалитетом <i>online</i> наставе?	4,00	1,057	-,744	,357	-,131	,702

Извор: Истраживање аутора

Евидентно је да је знање кључни ресурс данашњице. Систем образовања, концепт доживотног учења, прилагођавање захтевима тржишта рада јесу приоритети курикулума свих Универзитета. Стављајући себе у међународни контекст, високошколске установе настоје да кроз међународне активности омогуће својим наставницима, истраживачима и студентима да раде у условима карактеристичним за светску сцену и да

стекну компетенције с којима могу бити конкурентни на европском и глобалном тржишту академске размене, науке и рада (Миловановић, Стојановић, & Ћирковић-Миладиновић, 2020). Многи професори и студенти наводе различите сметње и препреке у ефикасном извођењу *online* наставе на Факултету. Међу овим препрекама се посебно истиче недостатак интеракције (57%). Од тога 33% студената наводи недостатак интеракције са професорима као сметњу у *online* настави, док 24% студената наводи недостатак интеракције са колегама са студија. Такође, 28% испитаника, како професора, тако и студената истиче да је велики проблем и монотоност наставе. На питање „да ли имате неки предлог како би се побољшао квалитет *online* наставе на Факултету“, 52% испитаника као предлог наводи увођење и коришћење других платформи и апликација за наставу, као и ангажовање администратора чиме би се олакшао рад професорима и студентима (39%).

Тренутна ситуација показала је бројне предности *online* наставе, али и нека ограничења са којима се сусрећу сви они Факултети који се налазе у фази трансформације ка настави на даљину. Поред флексибилности у погледу времена и места реализације наставе као основних карактеристике *online* наставе, не могу се оспорити ни карактеристике традиционалне наставе, као што су присуство професора које мотивише студенте и контролисана и регулисана настава. Тако професори, чак 70% њих, наводи да је традиционална настава продуктивнија од *online* наставе, док студенти више поверења имају у *online* наставу (80%). Такође, и професори и студенти (40%) наводе да је најбоље комбиновати ова два модела учења. У данашње време неопходно је да наставници прате нова достигнућа, информације и технологије и да на иновативне начине помогну ученицима да постигну успех. Професионална обука и стално стручно усавршавање данас је, дакле, неопходност и може да се одвија на многе формалне и неформалне начине (Радић-Бојанић, & Ранисављевић, 2017, стр. 289).

Графикон 1. Шта Вам смета у извођењу *online* наставе на Факултету?

Извор: Истраживање аутора

Између варијабли „пол“ и „задовољство постојећим начином одвијања наставе“ постоји високо статистички значајан однос ($p = 0,009$) са негативним коефицијентом корелације ($\rho = -0,388$), што значи да постоје велике разлике у ставовима испитаника о задовољству наставом на Факултету. Испитанице женског пола углавном наводе да су оне више наклоненије *online* настави, што је и разумљиво, пошто оне теже ка томе да ускладе своје пословне и породичне обавезе. Истовремено, „пол испитаника“ је у негативној корелацији са варијаблом „да ли сте задовољни квалитетом *online* наставе на Факултету“ ($p = 0,037$; $\rho = -0,322$). Наше истраживање је показало да је „задовољство постојећим начином одвијања наставе“ у позитивној корелацији са варијаблом „шта Вама смета у извођењу *online* наставе на Факултету“ ($\rho = 0,316$) уз статистичку значајност ($p = 0,041$). Како је недостатак интеракције највећи проблем у *online* настави, често се дешава да она буди осећај изолованости, издвојености у праћењу наставе. Разумљиво је да је интеракција смањена, што може резултирати смањењем мотивације за учење.

4. ЗАКЉУЧАК

Пандемија вируса *COVID-19* која је наметнула коришћење савремене технологије освежила је, иновирала и активирала наставни процес као савремени облик рада који представља будућност васпитнообразовног процеса. Данас, у времену наставе на даљину, ученику се допушта да сам планира и организује своје време иместо за учење, пратећи своја интересовања, уз помоћ информационо-комуникационе технологије, чиме

се брже и лакше осамостаљују и припремају за учење током читавог живота, што постаје стил XXI века. Технолошки напредак условљава укупан економски развој и полако, али сигурно, систем образовања, из чега проистиче интензивнија потреба за применом савремене технологије. На основу спроведеног истраживања можемо закључити да су сви испитаници, и студенти и професори задовољни *online* наставом која се реализује на Економском факултету Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. Квалитет *online* наставе на поменутом Факултету је на високом нивоу, што потврђују резултати истраживања који показују да су сви испитаници задовољни квалитетом исте. Како већина испитаника сматра да је традиционална настава боља од *online* наставе, последично све повољности и предности коришћења савремене технологије у настави, које су препознали професори и студенти Економског факултета, посебно у условима наметнутим пандемијом вируса *COVID-19*, не могу да замене живу реч која је основна карактеристика традиционалне наставе.

Ценећи све речено, препорука је да се на самом почетку дигитализације наставног процеса на Универзитету у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, ефикасност и ефективност поменутог процеса може остварити комбинацијом класичног и савременог модела наставе као двема странама исте медаље.

ЛИТЕРАТУРА

- Јовановић, Н. (2021). Савремена образовна технологија и методичке новине у настави друштвено-хуманистичких наука. Годишњак, VIII, 297–311.
- Милићевић, В. (2021). Ефекти имплементације информационо-комуникационих технологија у наставном процесу на високошколским установама, Факултет информатичких технологија, Београд.
- Миловановић, Р., Стојановић, Б., & Ђирковић-Миладиновић, И. (2020). Ставови студената према интернационализацији високог образовања, Иновације у настави, стр. 86-96.
- Парлић, Божовић, Ј., & Ценић, Д. (2021). Традиционални и иновативни модели организације наставе у условима трајања пандемије *COVID-19*, Зборник радова Филозофског факултета LI (2), стр. 339-360.
- Радић-Бојанић, Б., & Ранисављевић, Б. (2017). Онлајн обучавања наставника – ставови и евалуација, Зборник Дигиталне медијске технологије и друштвено-образовне промене, Нови сад, стр. 287-298.
- Бао, W. (2020), *COVID-19 and online teaching in higher education: A case study of Peking University*, *Human behavior and Emerging Technologies*, 2(2), 113-115.
- Batubara, M., B. (2021), *The Problems of the World of Education in the Middle of the Covid-19 Pandemic*, Budapest International Research and Critics Institute-Journal (BIRCI-Journal) Volume 4, No 1., 450-457.
- Sir, J., D. (2020), *Education and the COVID-19 pandemic*, *Prospects* 49, 91–96.
- Sun, L., Tang, Y., & Zuo, W. (2020), *Coronavirus pushes education online*, *Nature Materials*.
- Zhu, X., & Liu, J. (2020), *Education in and After Covid-19: Immediate Responses and Long-Term Visions*, *Postdigital Science and Education* 2, 695–699.